QORTI ĊIVILI PRIM'AWLA
(Ġurisdizzjoni Kostituzzjonali)

ONOR. IMĦALLEF TONI ABELA LL.D.

Seduta ta' nhar il-Ħamis, 1 ta' Ġunju, 2023

Numru 4

Rikors Numru 207/22TA

Joseph Ciantar

vs

Avukat tal-Istat

Il-Qorti:

Rat ir-rikors ta' Joseph Ciantar (ir-rikorrent) tat-2 ta' Mejju 2022 li permezz tiegħu ppremetta u talab is-segwenti:

> "Illi r-rikorrenti, u ibnu Alexander Ciantar kienu gew akkuzati talli bhala l-impjegati ta' Mabrouk Limited, matul il-perjodu ta' mpjieg taghhom wettqu atti ta' misappropjazzjoni meta ghamlu xoghol ta' *rustproofing* u xoghol iehor fil-post u bil-materjal u makkinarju tad-ditta attrici u zammew ir-rikavat ghalihom;
>
> Illi ssusegwentement, ghal dawn il-proceduri, ossia fil-wiehed u ghoxrin (21) ta' Settembru. tas-sena elf disgha mija erbgha u tmenin (1984), r-rikorrenti u ibnu, kienu gew mharrka wkoll fi proceduri civili fl-ismijiet Wilhelmina Abela bhala Direttrici u in rapprezentanza ta' Mabrouk Limited vs Alex Ciantar u Joseph Ciantar (Rikors Numru 1307/84GC) fejn intalab li jigu dikjarati responsabbli ghad-danni kkagunati minnhom lid-ditta Mabrouk Limited minhabba l-misappropjazzjoni u l-agir illegali taghhom, filwaqt li jigu ordnati jhallsu d-danni hekk likwidati mill-Qorti;

Illi r-rikorrenti, filwaqt li laqghu ghal l-eccezzjonijiet tar-rikorrenti permezz tan-Nota ta' Eccezzjonijiet taghhom, intavolaw ukoll kontro talba fejn talbu lil Qorti sabiex tordna lis-socjeta attrici thallashom dik is-somma li tigi likwidata a favur taghhom ghall-overtime u xoghol extra li huma hadmu;

Illi l-imsemmija kawza, giet definittivament deciza mill-Qorti tal-Appell finalment nhar is-sitta u ghoxrin (26) ta[t] April, tas-sena elfejn u sittax (2016) **<u>igifieri cirka aktar minn tletin sena (30) wara li giet prezentata l-kawza odjerna</u>**<u>;</u>

Illi l-proceduri surreferiti quddiem l-Qorti ittawwlu ghal ragunijiet li certament mhux attribwibbli lir-rikorrenti, u dan kif se jirrizulta ahjar waqt it-trattazzjoni tal-istanti, senjatament minhabba d-diversi periti legali u teknici li nhatru minn l-Ewwel Qorti sabiex jassistuwha;

Illi d-dritt ghal smiegh xieraq fi zmien ragjonevoli ai termini tal-Artikolu 39 tal Kostituzzjoni u Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea ghad-Drittijiet tal-Bniedem gie stabbilit permezz ta' gurisprudenza kopjuza u kostanti tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet Fundamentali tal-Bniedem. Illi huwa dritt fundamentali ta' l-individwu li jkollu l-kawza tieghu mismugha u finalizzata fi zmien ragovenoli, liema dritt huwa tassattivament imponut fuq kull Stat. Illi l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fil-kaz **<u>Vocaturo vs Italy</u>** deciza (1-24 ta' Mejju tas-sena 1991 u fil-kaz **<u>G.H vs Austria</u>** deciza fit-3 ta' Ottubru tas-sena 2000 irriteniet:

"*It is for contracting states to organise their legal systems in such a way that their Courts can guarantee the right to everyone to obtain a final decision on disputes relating to civil rights and obligations **<u>within a reasonable time</u>***".

Illi dan irid jittiehed fil-kuntest ta' dak li jinghad fissentenza fl-ismijiet "**Major Manduca vs Il-Prim Ministru**", moghtija mill-Onorabbli Qorti Kostituzzjonali fit-23 ta' Jannar 1995, fejn hemm ukoll referenza ghall-insenjament tal-ktieb ta' **Van Dyke and CJF Van Hoof** li jipprovdi li:

"Over burdening of the judiciary in general is not recognised as an excuse since the contracting parties have the general duty to organize the administration of justice in such a way that the trial Court can satisfy the requirements of article 6".

Illi hawn huwa opportun li jirreferi ghal dak li gie ritenut fis-sentenza "John Saliba vs Avukat Generali et" (P.A. [S.K.I][GCD] Rik. Nru. 625/97/GCD - 24 ta' April 1998):

"*Ghalkemm huwa minnu li ma hennnx kriterju astratt dwar meta z-zmien jibda jitqies bhala twil izzejjed, ghax 'the reasonable of the duration of proceedings covered by Art. 6 […] must be assessed in each case according to the circumstances' [Konig vs Germany], madanakollu meta*

zzmien prima facie jidher twil, bhal ma indubbjament huwa fil-kaz tal-lum, ikun imiss ghall-istat intimat li juri li kien hemm cirkostanzi li jiggustifikaw dan id-dewmien (Santilli vs Italy, 19 ta' Frar 1991 [ECHR -A 194-D])".

Illi inoltre fis-sentenza datata 14 ta' Novembru tas-sena 2002, fl-ismijiet **Central Mediterranean Development Corporation Ltd vs Avukat Generali**, il-Prim Awla tal-Qorti Civili (Sede Kostituzzjonali) ghamlet referenza ghall-gurisprudenza tal-Qorti Ewropea u awturi barranin li sahqu li sabiex jigi stabbilit jekk kienx hemm dewmien li mhux ragonevoli, hemm bzonn li jigu kkunsidrati t-tliet fatturi segwenti:

(a) il-komplessita' tal-kaz;

(b) l-imgieba tal-Qorti;

(c) l-imgieba ta' min ikun qed jaghmel il-lament.

Illi meta wiehed iqieghed ic-cirkostanzi tal-kaz u z-zmien rilevanti ghal ilment tal-appellanti u jkejjilhom mal-kriterji hawn fuq msemmija, wiehed ma jistax jasal ghal fehma li kien hemm dewmien gustifikabbli fis-smigh ta' dan il-kaz jew li tali dewmien kien attribwibli lir-rikorrenti. Iz-zmien mehud biex effettivament wassal sabiex ir-rikorrenti inghata sentenza kien wiehed li certament jaqbez iz-zminijiet li normalment jittiehed biex Qorti tiddisponi minn kazijiet simili.

Ghaldaqtstant, l-esponenti umilment u bir-rispett jitlob lil din 1-Onorabbli Qorti joghgobha:

1. TIDDIKJARA illi t-trapass taz-zmien u d-dewmien irragonevoli li tiehed sabiex gew konkluzi 1-proceduri surreferiti, leda d-dritt fundamentali u kostituzzjonali tieghu, hekk kif sanciti fl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem u ta' 1-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta;

2. TAKKORDA rimedju effettiv u taghti dawk 1-ordnijiet u provvedimenti xierqa u necessarji sabiex jigu sanciti d-drittijiet inerenti u kostituzzjonali tal-esponent kif hawn fuq indikat."

Rat ir-risposta tal-Avukat tal-Istat tal-1 ta' Ġunju 2022 li permezz tagħha wieġeb is-segwenti:

1. "Illi permezz tar-rikors promotur, ir-rikorrent qiegħed jilmenta li hu ġarrab ksur tad-dritt tiegħu għal smigħ xieraq fi żmien raġonevoli kif sanċit mill-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u mill-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem in vista ta' dak li seħħ fil-proċeduri ċivili fl-ismijiet *Wilhemina Abela bħala Direttriċi u in rappreżentanza ta' Mabrouk Limited vs. Alex Ciantar u Joseph Ciantar*

li ġew definittivament deċiżi permezz ta' sentenza tal-Qorti tal-Appell fid-29 ta' April, 2016.

2. Illi l-pretensjonijiet tar-rikorrent huma infondati fil-fatt u fid-dritt u jistħoqq li jiġu miċħuda fl-intier tagħhom.

3. Illi huwa paċifiku li d-dritt għal smigħ xieraq irid ikun evalwat fit-totalità tal-proċeduri u li l-fatturi li primarjament għandhom jiġu kkunsidrati sabiex jiġi determinat jekk is-smigħ ta' proċess eċċediex il-parametri ta' smigħ xieraq fi żmien raġonevoli huma l-kumplessità tal-każ, l-aġir tal-partijiet fil-kawża u l-aġir tal-awtorità ġudizzjarja. Kif jgħidu l-awturi Harris, O'Boyle u Warbrick fil-ktieb Law of the European Convention on Human Rights:

The purpose of the 'reasonable time' guarantee, which applies to both criminal and non-criminal cases, is to protect 'all parties to court proceedings...against excessive procedural delays' [Stögmüller v Austria A 9 (1969) p 40, 191. On the guarantee, see Henzelin and Rordorf, 5 NJ ECL 78 (2014)] and 'underlines the importance of rendering justice without delays which might jeopardize its effectiveness and credibility' [H v France A 162-A)1989); 12 EHRR 74 para 58].

The reasonableness of the length of proceedings in both criminal and non-criminal cases depends on the particular circumstances of the case [Konig v Germany A 27 (1978); 2 EHRR 170 PC and Pedersen and Baadsgaard v Denmark 2004-XI; 42 EHRR 486 GC]. There is no absolute time limit. Factors that are always considered are the complexity of the case, the conduct of the applicant, and the conduct of the competent administrative and judicial authorities [Konig v Germany; ibid]. The Court also takes into account what is 'at stake' for the applicant [Frydlender v France 2000-VII; 31 EHRR 1152 GC, what is 'at stake' is sometimes treated as a separate fourth factor: see, eg. Surmeli v Germany 2006-VII; 44 EHRR 438 GC].

4. Illi għalhekk, mhuwiex suffiċċjenti li wieħed jilmenta biss fuq it-tul tal-proċeduri meta jiġi allegat ksur tad-dritt ta' smigħ raġonevoli fi żmien xieraq. Ir-rikorrent irid jipprova li ċ-ċirkostanzi varji surrferiti avveraw ruħhom fil-kawża ċivili in kwistjoni. L-esponent jikkontendi li meta jitqiesu ċ-ċirkostanzi kollha tal-każ għandu jirriżulta li ma kienx hemm leżjoni tad-drittijiet invokati mir-rikorrent.

5. Illi mingħajr preġudizzju għas-suespost, *dato ma non concesso* li kien hemm dewmien li jeċċedi l-parametri ta' smigħ fi żmien raġonevoli, ir-rikorrent irid juri li huwa ma kkontribwixxiex għal dan id-dewmien u li ħa passi biex jipprevjeni dan id-dewmien milli jseħħ. Jekk jirriżulta li r-rikorrent kien effettivament ikkontribwixxa għal dan id-dewmien jew baqa' sieket minkejja d-dewmien, dawn il-fatti għandhom jittieħdu in

kunsiderazzjoni minn din l-Onorabbli Qorti f'każ li tqis li r-rikorrenti għandu jingħata xi forma ta' rimedju.

6. Salv eċċezzjonijiet ulterjuri.

Għaldaqstant, l-esponent umilment jitlob lil din l-Onorabbli Qorti **tiċħad** it-talbiet rikorrenti.

Bl-ispejjeż."

Rat l-atti u dokumenti kollha fil-proċedura.

Qrat in-noti ta' osservazzjonijiet rispettivi.

Rat li r-rikors tħalla għal-lum għas-Sentenza.

Punti ta' fatti

Ir-rikorrent flimkien ma' ibnu Alex Ciantar kien konvenut f'Kawża Ċivili fl-ismijiet Magrouk Ltd -vs- Alex Ciantar u Joseph Ciantar (Ċitazzjoni numru 1307/84). Din il-Kawża ġiet presentata fil-21 ta' Settembru 1984. F'din il-Kawża r-rikorrent flimkien ma ibnu presenta ukoll kontro-talba fil-15 ta' Ottubru 1984.

Din il-Kawża ġiet finalment deċiża fid-29 ta' April 2016, iġifieri ben wara 32 sena. F'din il-kawża kienu qegħdin jiġu riklamati danni mill-imsemmija Soċjeta' b'konsegwenza ta' misappropjazzjoni da parti tal-konvenuti. Minn naħa tagħhom, ir-rikorrent u ibnu bil-kontra talba bdew jirriklamaw flejjes dovuti ilhom għas-servizzi li rrendew lis-Soċjeta' imsemmija.

Ir-rikorrent qiegħed jilmenta minn dewmien esaġerat biex inqatgħet din il-Kawża u għalhekk għamel il-proċeduri odjerni.

Punti ta' Liġi

Kif diġa' rilevat, ir-rikorrent qiegħed jilmenta minn dewmien esaġerat biex din il-Kawża inqatgħet finalment. Għalhekk isostni li ġie miksur d-dritt fundamentali tiegħu ta' smiegħ xieraq stante li din il-Kawża ma inqatgħetx fi żmien raġjonevoli.

Artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni jiddisponi li "*Kull qorti jew awtorità oħra ġudikanti mwaqqfa b'liġi għad-deċiżjoni dwar l-eżistenza jew l-estensjoni ta' drittijiet jew obbligi ċivili għandha tkun indipendenti u imparzjali; u meta l-proċeduri għal deċiżjoni bħal dik huma mibdija minn xi persuna quddiem qorti jew awtorità oħra ġudikanti bħal dik, il-każ għandu jiġi mogħti smigħ xieraq <u>għeluq żmien raġonevoli</u>*" (Emfażi tal-Qorti). Filwaqt li artikolu 6(1) tal-Konvenzjoni jiddisponi fost oħrajn li "*Fid-deċiżjoni tad-drittijiet ċivili u tal-obbligi tiegħu jew ta'xi akkuża kriminali kontra tiegħu, kulħadd huwa ntitolat għal smigħ imparzjali u pubbliku <u>fi żmien raġonevoli</u> minn tribunal indipendenti u imparzjali mwaqqaf b'liġi…*" (Emfażi tal-Qorti).

Għalhekk huwa ċar li ż-żewġ artikoli jeżiġu deċiżjoni fi żmien raġjonevoli. Dan huwa maħsub sabiex l-individwu mat-tbatija li jġibu proċeduri legali fihom innifishom għall-partijiet, din ma tibqax tkarkar għal żmien twil u sabiex ukoll il-partijiet ma jibqgħux fi stat ta' inċertezza fir-rigward tad-drittijiet tagħhom. Dan huwa kollu rifless fl-ażjoma ta' ġustizzja tardiva hija ġustizzja mċaħħda.

Ir-rikorrent jargumenta li bid-dewmien tal-proċeduri fuq imsemmija, dawn iż-żewġ artikoli ġew leżi u għalhekk inkisirlu dritt fundamentali tal-bniedem.

Għalhekk huwa meqjus li ż-żmien raġonevoli tal-proċedimenti huwa wieħed mill-aktar garanziji proċedurali importanti tad-drittijiet fundamentali għall-proċess ġust imnaqqax fl-Artikolu 6 § 1 tal-Konvenzjoni u l-artikolu 39(2) tal-Kostituzzjoni.

L-Artikolu 6 (1) jobbliga lill-Istati Membri sabiex jorganizzaw is-sistemi legali u ġudizzjarji tagħhom b'mod li l-qrati tagħhom ikunu jistgħu jikkonformaw ma' dan ir-rekwiżit konvenzjonali. Dan ifisser li l-Qrati nazzjonali jridu jkunu kapaċi jiggarantixxu lil kulħadd id-dritt għal deċiżjoni finali fuq kwistjonijiet ta' drittijiet u obbligi ċivili fi żmien raġonevoli (Ara **Comingersoll S.A. v. Portugal [GC], § 24; Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC], § 142)**.

Dan l-obbligu japplika wkoll għall-Qrati Kostituzzjonali, għalkemm b'interpretazzjoni differenti tenut kont tal-irwol tagħhom, bħala gwardjani tal-Kostituzzjoni, li jqisu n-natura u l-importanza tal-każ f'termini politiċi u soċjali (Ara **Süssmann v. Germany, § 56; Voggenreiter v. Germany §§ 51- 52; Oršuš and Others v. Croatia [GC], § 109**). Kif jingħad fir-Report of the European Commission on the Efficiency of Justice (CEPEJ), b'dan l-obbligu s-sistemi ġudizzjarji ġew tassew mogħtija għan ġdid: li jipproċessaw kull każ "within an optimum and foreseeable timeframe" (**CEPEJ(2004)19REV2, p. 3**).

F'dan is-sens il-Qorti Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (QEBD) kemm-il darba saħqet fuq l-importanza li l-ġustizzja tiġi amministrata mingħajr dewmien li jista' jqiegħed l-effettivitá u l-kredibilitá tagħha fil-periklu (Ara **H. v. France, § 58; Katte Klitsche de la Grange v. Italy, § 61; Scordino v. Italy (no 1) [GC], § 224**). Stat kontraenti li nstab li vvjola dan ir-rekwiżit frekwentament u ħoloq kumulu ta' vjolazzjonijiet identiċi, ġie kemm-il darba meqjus mill-QEBD bħala Stat li jħaddan prattika inkompatibbli mal-Konvenzjoni. Dan għaliex tali vjolazzjonijiet jirriflettu sitwazzjoni kontinwa li għadha ma ġietx rimedjata u li għalhekk qed iċċaħħad il-partijiet minn rimedju domestiku. Il-QEBD qieset tali ċirkostanza bħala waħda li tikkostitwixxi ksur aggravanti tal-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni (ara **Bottazzi v. Italy [GC], § 22; Scordino v. Italy (no 1) [GC], § 225**).

Il-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropeja dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) kif riflessa fil-ġurisprudenza kostanti tal-Qrati Maltin, stabbiliet il-prinċipji li għandhom jiddeterminaw it-tul taż-żmien tal-proċedimenti u l-kriterji indikattivi tar-raġjonevolezza ta' dan it-tul taż-żmien. Id-determinazzjoni tat-tul taż-żmien tal-proċedimenti. Id-*dies a quo* tal-kejl tar-raġonevolezza taż-żmien fil-każ ta' proċeduri ċivili huwa d-data li fiha l-ilment jew talba tiġi indirizzata quddiem il-Qorti domestika f'forma preskritta mil-liġi applikabbli. Fil-każ odjern din id-data hija 21 ta' Settembru 1984 (Ara **Poiss v. Austria, § 50; Bock v. Germany, § 35; Portington v. Greece §20**).

Ġie iżda aċċettat f'ċertu ċirkostanzi eċċezzjonali li l-perjodu tal-kejl tar-raġonevolezza taż-żmien għandu jibda jiddekorri qabel id-data li fiha l-applikant jippreżenta l-att li bih jibda l-proċeduri quddiem Qorti kontenzjuża, li fil-każ tal-lum ma hux qiegħed ikun meqjus (Ara **Golder v. the United Kingdom, § 32 in fine; Erkner and Hofauer v. Austria, § 64; Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC], § 65**). Dan meta, ad eżempju, azzjoni partikolari tkun teħtieġ li, qabel ma tiġi hekk istitwita, jittieħdu ċerti passi proċedurali preliminari (Ara **Blake v. the United Kingdom, § 40; Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], §§ 207-208, u Koziy v. Ukraine, § 25**) jew ikun hemm impost bħala pre-rekwiżit l-obbligu li tiġi sottomessa applikazzjoni lil xi awtoritá amministrattiva. F'dak il-każ il-perjodu tal-kejl tar-raġonevolezza taż-żmien għandu jinkludi wkoll din il-proċedura amministrattiva preliminari mandatorja (Ara **König v. Germany, § 98; X v. France, § 31; Schouten and Meldrum v. the Netherlands, § 62; Kress v. France [GC], § 90; Siermiński v. Poland § 65**).

L-Artikolu 6 (1) tal-Konvenzjoni jista' jsib applikabbilitá wkoll fi proċeduri li, għalkemm ma humiex kompletament ġudizzjarji fin-natura tagħhom, huma madanakollu marbuta mill-qrib ma' superviżjoni minn korp ġudizzjarju. Dan kien il-każ, per eżempju, fi proċedura għall-qasma ta' patrimonju li tmexxiet fuq bażi mhux kontenzjuża quddiem żewġ nutara, iżda ġiet ordnata u approvata minn qorti (Ara **Siegel v. Franza, §§33-38**). It-tul tal-proċedura quddiem in-nutara għalhekk ġie kkunsidrat fil-kalkolu taż-żmien raġonevoli. Id-*dies ad quem* ta' dan il-kejl taż-żmien rilevanti huwa l-mument fejn l-

ilment in disputa jkun ġie solvut b'sentenza li tkun definittiva, finali u eżegwita. Fil-każ li għandha quddiemha din il-Qorti din kienet fis-26 ta' April 2016 (Ara **Poiss v. Austria, § 50; Blake v. the United Kingdom §40**). Dan iż-żmien għalhekk ikopri wkoll l-istadju tal-appell (Ara **König v. Germany, § 98 in fine; Kudła v. Poland §122**) u ma jeskludix l-istadji sussegwenti s-sentenza fuq il-mertu (Ara **Robins v. the United Kingdom, §§ 28-29**).

Jekk qorti tiddeċiedi li tikkunsidra t-talbiet tal-Attur separatament, it-tmiem tal-proċeduri ċivili ġie determinat bħala dak il-mument fejn it-talbiet kollha jkunu ġew ikkunsidrati (Ara **Makarova v. Russia § 35; Silva Pontes v. Portugal §33)**. L-eżekuzzjoni ta' sentenza mogħtija minn qorti hija wkoll meqjusa bħala parti integrali tal-proċeduri għall-finijiet ta' kalkolu taż-żmien rilevanti fit-termini tal-Artikolu 6 (Ara **Martins Moreira v. Portugal, § 44; Silva Pontes v. Portugal, § 33; Di Pede v. Italy, § 24; Hornsby v. Greece §40**). Iż-żmien ma jieqafx għaddej sakemm id-dritt asserit fil-proċeduri jsir effettiv (Ara **Estima Jorge v. Portugal, §§ 36-38**).

Proċeduri quddiem Qorti Kostituzzjonali jistgħu jittieħdu in konsiderazzjoni fejn, għalkemm ma jkollhiex ġurisdizzjoni biex tiddeċiedi fuq il-mertu, is-sentenza mogħtija minnha taffettwa r-riżoluzzjoni tat-tilwima pendenti quddiem qrati. Huwa ghalhekk importanti għal din il-Qorti fil-kompetenza Kostituzzjonali tagħha li tgħaddi malajr kemm jista' jkun, b'ħeffa u mhux b'għaġġla li tiddeċiedi din il-Kawża. Ma tridx tkun il-Qorti Kostituzzjonali

stess li tkompli tipperpetwa dan il-ksur (Ara **Deumeland v. Germany, § 77; Pammel v. Germany, §§ 51-57; Süssmann v. Germany, § 39**).

<u>Determinazzjoni tar-raġonevolezza taż-żmien</u>.

Kif ġie kemm il-darba affermat, ir-raġjonevolezza taż-żmien meħud fis-smigħ ta' kawża għandu jiġi determinat f'kull każ speċifiku fid-dawl taċ-ċirkostanzi kollha tiegħu "*magħdudin flimkien b'effett kumulattiv*" u globali (Ara **Sentenza fl-ismijiet Anton Camilleri -vs- Avukat Generali, Qorti Kostituzzjonali, 1 ta' Frar 2016).** Tabilħaqq il-proċeduri kollha għandhom jittieħdu in konsiderazzjoni (ara **König v. Germany, § 98**). Ċertu tul fi stadji differenti tal-proċeduri jista', fih innifsu, ma jitqiesx bħala irraġonevoli. Iżda meta meqjus komplessivament u b'mod kumulattiv, jista' jirriżulta in eċċess tar-rekwiżit taż-żmien raġonevoli sanċit fl-artikolu 6 tal-Konvenzjoni (Ara **Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland [GC], §§ 210-11**). Dewmien fi stadju partikulari tal-proċeduri jista' jkun permissibli sakemm it-tul kollu tal-proċedimenti ma jkunx eċċessiv (**Ara Pretto and Others v. Italy, § 37)**.

Ġie stabbilit li dan ir-rekwiżit ta' żmien raġonevoli sanċit fl-artikolu 6 tal-Konvenzjoni m'għandux jimmina l-prinċipju ġenerali tal-amministrazzjoni xierqa tal-ġustizzja, wkoll stabbilit b'dan l-artikolu. Għandu għalhekk jintlaħaq bilanċ ġust bejn id-diversi aspetti varji ta' dan ir-rekwiżit fundamentali (Ara **Boddaert v. Belgium ċitata supra § 39; ara wkoll Raymond Bonnici et vs Avukat Ġenerali, Qorti Kostituzzjonali, 2 ta' Marzu 2015, para 27**).

Sabiex jiġi żgurat dan il-bilanċ, fil-kejl tagħha tar-raġjonevolezza taż-żmien il-Qorti Ewropea, u bl-istess mod il-Qrati tagħna, konsistentement qieset iċ-ċirkostanzi individwali u partikolari tal-każ fid-dawl ta' erba' kriterji ġenerali (ara fost ħafna oħrajn **Kurzac v. Poland § 30; Comingersoll S.A. v. Portugal [GC]; Frydlender v. France [GC], § 43; Sürmeli v. Germany [GC], § 128; Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC], § 143; Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 209**).

Dawn huma:

(i) il-kumplessità tal-każ;

(ii) il-kondotta tal-parti li qed tilmenta;

(iii) il-kondotta tal-awtorijiet kompetenti, jiġifieri l-azzjonijiet tal-qorti in kwistjoni u tal-awtoritajiet governattivi oħra involuti fil-proċess;

(iv) l-importanza tal-każ għall-attur.

Il-kumplessitá tal-każ tista' tinsorġi kemm minħabba kwistjoniijiet fattwali u proċedurali kif ukoll minħabba kwistjonijiet legali li ma hux il-każ f'dak li għandha quddiemha din il-Qorti (Ara **Katte Klitsche de la Grange v. Italy, § 55; Papachelas v. Greece [GC], § 39**). Każ jitqies fattwalment u/jew proċeduralment kumpless meta jinvolvi numru kbir ta' partijiet. L-anqas dan ma huwa l-każ li għandha din il-Qorti (Ara **H. v. the United Kingdom, § 72**) jew il-produzzjoni ta' volum kbir ta' provi u/jew numru kbir ta' smiegħ ta' xhieda (Ara **Humen v. Poland [GC], § 63**) jew ikun

jenħtieġ numru kbir ta' rapporti peritali (Ara **Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC] (§ 210**). Każ jitqies legalment kumpless minħabba nuqqas ta' preċedent fuq livell nazzjonali, jew il-ħtieġa li tintalab deċiżjoni mill-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea (QtĠ) dwar kwistjonijiet relatati mal-interpretazzjoni tal-liġi Ewropea li żgur ma hux il-każ odjern. Ġie stabbilit ukoll li anki jekk il-każ fih nnifsu ma jkunx partikolarment kumpless, in-nuqqas ta' kjarezza u prevedibbiltá fil-liġi jista' wkoll jagħmel l-eżami diffiċli u deċiżivament jikkontribwixxi għad-dewmien tal-proċeduri (Ara **Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC], § 150**).

Il-QEBD irrikonoxxiet li każijiet kumplessi jenħtieġu aktar żmien biex jiġu konklużi (Ara **Tierce v. San Marino § 31**). Hija madanakollu stqarret li l-kumplessitá fiha nnifisha mhux neċessarjament tiġġustifika proċedimenti twal li xorta jistgħu jwasslu għal vjolazzjoni tar-rekwiżit taż-żmien raġjonevoli (Ara **Matoń vs Poland, QEBD, 9 ta' Ġunju 2009, §30; Rutkowski and Others v. Poland, QEBD, 7 ta' Lulju 2015, § 137**). Difatti fil-każ Cipolletta v. Italy il-QEBD, għalkemm għarfet il-kumplessitá ta' proċeduri ta' insolvenza, sabet li tul ta' madwar ħamsa u għoxrin sena u sitt xhur ma jissodisfax ir-rekwiżit ta' "żmien raġonevoli" (ara §44). Tabilħaqq il-kumplessitá waħidha tal-każ ma twassalx sabiex kwalunkwe dewmien jitqies bħala raġonevoli (Ara **Ferrantelli u Santangelo vs Italy, QEBD, 7 ta' Awwissu 1996, § 42**).

Il-kondotta tal-parti li qed tilmenta. Il-QEBD tikkonsidra li l-persuna konċernata hija meħtieġa biss li turi diliġenza fit-twettiq tal-każ tagħha, li żżomm lura milli tuża tattiċi ta' dewmien u li tużuffruwixxi ruħha mill-azzjonijiet disponibbli fil-liġi domestika għat-tqassir tal-proċeduri. Iżda ma hija taħt l-ebda dmir li tieħu azzjoni li ma hiex adattata għal dak il-għan (Ara **Unión Alimentaria Sanders SA vs Spain, QEBD, 7 ta' Lulju 1989, § 35**). L-Artikolu 6(1) ma jeħtieġx li l-parti li qed tilmenta tikkopera b'mod attiv ma' l-awtoritajiet ġudizzjarji biex tħaffef il-proċeduri. Lanqas ma titqies responsabbli għad-dewmien fejn tkun għamlet użu sħiħ mir-rimedji domestiċi disponibbli għaliha (Ara **Erkner and Hofauer v. Austria § 68**) jew minħabba l-konsegwenzi marbuta mal-kundizzjoni medika tagħha (Ara **Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 211**). Ġie stabbilit iżda li tali kondotta, għalkemm ma titfax ħtija fuq il-parti konċernata għad-dewmien kawżat, "*għandha jkollha relevanza għal-likwidazzjoni tal-kumpens lilhom dovut*" (Ara **Iris Cassar et vs Avukat Ġenerali, Qorti Kostituzzjonali, 27 ta' Marzu 2015**). L-awtoritajiet nazzjonali min-naħa tagħhom lanqas ma jistgħu jinżammu responsabbli għal dewmien ikkawżat b'riżultat ta' dan l-aġir (Ara **Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 211**). Tabilħaqq, il-kondotta tal-parti li qed tilmenta għandha tiġi kkunsidrata fid-determinazzjoni tar-rekwiżit taż-żmien raġjonevoli impost fl-artikolu 6 tal-Konvenzjoni għaliex tikkostitwixxi fatt oġġettiv li l-istat m'għandux kontroll fuqha u li għalhekk

ma jistax jiġi attribwit lilu (Ara **Poiss v. Austria § 57; Wiesinger vs Austria § 57; Humen v. Poland [GC], § 66**).

Iżda kif ritenut, "filwaqt li l-Istat ma jaħtix ta' ksur ta' d-dritt għal smigħ xieraq minħabba l-għamil jew dewmien imnissel mill-parti li kontra tagħha l-applikant iressaq proċeduri ċivili, jew minħabba n-nuqqas ta' tħabrik minn avukat maħtur għall-applikant ukoll jekk bil-benefiċċju tal-għajnuna legali, "*in non-criminal cases, States have been held responsible for delays in civil and administrative courts in performing routine registry tasks, in the conduct of the hearing by the court... and for delays caused by lack of coordination between administrative authorities"* **(Harris, O'Boyle & Warbrick Op. cit., paġ. 225** u ara **Nicholas Debono et -vs- Reġistratur Prinċipali tal-Qrati tal-Ġustizzja et, Prim' Awla tal-Qorti Ċivili (Sede Kostituzzjonali), 29 ta' April 2003**). Ġie fil-fatt stabbilit li l-Istat ma jistax jinqeda bl-imġieba tal-applikant sabiex jiġġustifika perjodi ta' inattivitá. Huwa meħtieġ għalhekk li l-kondotta tal-qrati f'dan ir-rigward tiġi analizzata. Dan jiġifieri li jiġu eżaminati l-azzjonijiet u l-miżuri li ħadu l-Qrati sabiex iħeġġu l-partijiet fil-proċeduri iwettqu b'mod attiv id-dmirijiet proċedurali tagħhom.

Il-QEBD irriteniet f'iktar minn okkażjoni waħda li l-Qrati domestiċi ma jistgħux jibqgħu indifferenti għall-abbuż mill-partijiet tad-drittijiet proċedurali u dewmien persistenti fil-proċeduri: l-attitudni tal-partijiet ma teżonerax lill-Qrati mid-dmir tagħhom li jiżguraw is-smiegħ xieraq tal-

proċess ġudizzjarju għeluq żmien raġonevoli impost fl-artikolu 6 (1) (Ara **Pafitis and Others v. Greece § 93; Tierce v. San Marino § 31; Sürmeli v. Rik. Nru 219/20TA 16 Germany [GC] § 129; Guincho v. Portugal §32; Buchholz v. Germany §50; Capuano v. Italy §§24-25; Baraona v. Portugal §48; Martins Moreira v. Portugal §46; Neves e Silva v. Portugal §43; Union Alimentaria Sanders S.A. v. Spain §§34; Vernillo v. France §30; Scopelliti v. Italy §25; Ciricosta and Viola v. Italy §30; Mincheva v. Bulgaria § 68) (ara t-tielet kriterju aktar 'l isfel**).

Eżempji li jikkonċernaw il-kondotta tal-parti li qed tilmenta jinkludu s-segwenti:

a. nuqqas ta' ħeġġa mill-partijiet biex jippreżentaw is-sottomissjonijiet tagħhom. Dan in-nuqqas ġie meqjus bħala kontributur deċiżiv għad-dewmien fil-proċeduri (Ara **Vernillo v. France, § 34**) b.

b. bidliet frekwenti u ripetuti tal-avukat difensur (**König v. Germany, §103**);

c. talbiet jew omissjonijiet li jħallu impatt fuq it-tmexxija tal-proċeduri (Ara **Acquaviva v. France § 61**);

d. nuqqas ta' diliġenza fil-passi proċedurali meħuda (Ara **Keaney v. Ireland, § 95**);

e. tentattivi biex tiġi żgurata transazzjoni tal-kawża barra l-Qorti (out of court settlement) (Ara **Pizzetti v. Italy, § 18; Laino v. Italy [GC], § 22**);

f. proċeduri istitwiti erronjament quddiem qorti nieqsa mill-ġurisdizzjoni (Ara **Beaumartin v. France, § 33**);

g. litigazzjoni kontenzjuża esternata bil-preżentata ta' għadd konsiderevoli ta' rikorsi bi pretensjonijiet addizzjonali (Ara **Pereira da Silva v. Portugal, §§ 76-79**).

Il-kondotta tal-awtoritajiet kompetenti hija ukoll importanti. L-istat huwa responsabbli għall-awtoritajiet kollha tiegħu: mhux biss għall-organi ġudizzjarji, iżda għall-istituzzjonijiet pubbliċi kollha (Ara **Martins Moreira v. Portugal, § 60**). Dewmien attribwibbli lill-Istat biss jiġġustifika sejbien ta' vjolazzjoni tal-artikolu 6(1) (Ara **Buchholz v. Germany §49; Papageorgiou v. Greece § 40; Humen v. Poland [GC], § 66**). Kif sewwa rriteniet il-Qorti Kostituzzjonali fil-kawża fl-ismijiet **John Bugeja -vs- L-Avukat Ġenerali et tal-11 ta' Awwissu 2003**, "d-dritt fundamentali ta' l-individwu li jkollu l-kawża tiegħu mismugħa u finalizzata egħluq iż-żmien raġonevoli, jimponi tassattivament fuq l-istat, li jrid josserva s-Saltna tad-Dritt, l-obbligu li jkollu fis-seħħ sistema effiċjenti t'amministrazzjoni tal-ġustizzja. Il-ġudikatura tifforma t-tielet kolonna li fuqha hu mibni l-istat. Fis-sistema tagħna, huma ż-żewġ kolonni l-oħra ta' l-istat, ċjoe` l-eżekuttiv u l-leġislattiv, li għandhom obbligu li jipprovdu r-riżorsi, l-istrutturi u l-għodod l-

oħra kollha neċessarji biex il-Qrati jkunu f' pożizzjoni li jwettqu l-ġustizzja fi żmien raġonevoli.

Ġie madanakollu stabbilit li "Dewmien li jista' jiġi attribwit għall-istat jeħtieġ li jitqies (Ara **QEDB, Buchholz vs Germany paragrafu 49. Ara wkoll QEDB, Yagtzilar u oħrajn vs Il-Greċja, Nru 41727/98, is-6 ta' Diċembru 2001**), iżda l-attribuzzjoni tar-responsabbiltà għandha tkun ikkunsidrata bir-reqqa. Pereżempju, dewmien fil-proċedimenti li jirriżulta mir-riferiment ta' mistoqsija lill-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea għal deċiżjoni preliminari mhuwiex ħtija tal-istat (Ara **Pafitis u oħrajn vs Il-Greċja, Nru 20323/92, 26 ta' Frar 1998, paragrafu 95**). Madankollu, ir-responsabbiltà ewlenija għall-preparamenti ta' każ u għat-tmexxija b'ħeffa tas-smigħ tal-kawża taqa' taħt l-imħallef (Ara **Capuano vs L-Italja, Nru 9381/81, 25 ta' Ġunju 1987, paragrafi 30-31**). [Difatti ġie stabbilit li r-responabbilitá ta' dewmien kaġunat minn differimenti minħabba nuqqas ta' attendenza tal-persuni rilevanti (bħal xhieda, Ara **Tychko v. Russja, § 68; ara wkoll Andrew Ellul Sullivan et vs L-Avukat Ġenerali tar-Repubblika et, Qorti Kostituzzjonali, 18 ta' Ġunju 2008**).

Ġie stabbilit ukoll, kif ġia ingħad fil-kunsiderazzjoni tal-kriterju preċedenti, li l-attitudni passiva tal-partijiet ma jeħlisx lill-Qrati mill-obbligu li jiżguraw is-smiegħ tal-proċess ġudizzjarju għeluq żmien raġonevoli kif rikjest fl-artikolu 6 § 1 (ara sentenzi ġia ċitati supra). L-istess huwa l-każ għad-dewmien kawżat mill-ħtieġa ta' perizja teknika: "*minkejja l-apatija tal-partijiet infushom u tal-bosta periti li gew mahtura tul is-snin f'dawn il-kawzi, kien il-*

poter-dover tal-Qorti illi tizgura li tali dewmien ma jigix permess. Kif spiss sahqu l-qrati taghna, fl-ahhar mill-ahhar id-dmir jibqa' tal-Qorti li ma tippermetti lil hadd mill-partijiet, inkluzi d-difensuri, li jabbuzaw mill-process gudizzjarju u fl-istess waqt tizgura li lperiti gudizzjarji jaqdu dmirijiethom fi zmien ragjonevoli minghajr il-htiega li toqoghod tistenna lill-partijiet biex jattirawlha l-attenzjoni (PA Joseph Gatt et v. L-intimat, 29/07/2013 [deciza mill-Qorti tal-Appell fit-28 ta' Frar 2014)" (Ara **Żakkarija Calleja -vs- Avukat Ġenerali, Qorti Kostituzzjonali, 29 ta' Lulju 2013**; ara wkoll **Capuano v. Italy §§ 30-31; Versini v. France § 29; Sürmeli v. Germany [GC], § 129**)].

Il-QEDB sabet li bidliet ripetuti tal-imħallef "*ma jistgħux jeżoneraw l-Istat, li huwa responsabbli sabiex jiżgura li l-amministrazzjoni tal-ġustizzja tkun organizzata sew*" (Ara **Lechner u Hess vs L-Awstrija, Nru 9316/81, 23 ta' April 1987, paragrafu 58**). Bl-istess mod, "tagħbija żejda kronika" ta' każijiet ma tiġġustifikax proċedimenti eċċessivament twal (Ara **Probstmeier vs Il-Ġermanja, Nru 20950/92, 1 ta' Lulju 1997, paragrafu 64**). L-istat huwa responsabbli għall-awtoritajiet tal-istat kollha – mhux biss il-qrati (**Ara Martins Moreira vs Il-Portugall, Nru 11371/85, 26 ta' Ottubru 1988, paragrafu 60**). [Ladarba huwa fuq l-Istati Membri li jorganizzaw is-sistemi legali tagħhom b'tali mod li jiggarantixxu d-dritt għal deċiżjoni finali fi żmien raġoevoli, l-eżistenza ta' ammont eċċessiv ta' xogħol ma jistax jittieħed in konsiderazzjoni [(Ara **Vocaturo v. Italy § 17, Cappello v. Italy § 17)**]... [Madanakollu,] Xogħol tal-qorti pendenti temporanju ma jiskattax

ir-responabbiltà tal-istat jekk jieħu azzjoni korrettiva immedjata, xierqa sabiex tipprova tirrisolvi l-problema (Ara **Probstmeier vs Il-Ġermanja, Nru 20950/92, 1 ta' Lulju 1997, paragrafu 64** u ara wkoll **Buchholz v. Germany § 51**]. Sabiex jiġi megħlub l-ammont ta' xogħol pendenti, l-Istati jistgħu jadottaw miżuri provviżorji, bħall-għażla li jindirizzaw il-kawżi f'ordni partikolari (Ara **Milasi vs L-Italja, Nru 10527/83, il-25 ta' Ġunju 1987, paragrafu18**). [Eżempju ta' dan huwa meta jiġu indirizzati l-kawżi skont il-prioritá, l-urġenza u l-importanza tagħhom, b'mod partikolari x'ikun hemm involut għal persuni konċernati.] Madankollu, jekk dawn l-azzjonijiet temporanji jonqsu milli jaħdmu, l-Istati jridu jadottaw miżuri iżjed effettivi sabiex tiġi indirizzata l-problema (Ara **Zimmermann u Steiner vs L-Isvizzera, Nru 8737/79, 13 ta' Lulju 1983, paragrafu 29** u ara **wkoll Guincho v. Portugal § 40**]. L-Istati għandhom ifittxu modi sabiex jiġu żgurati li s-sistemi ġudizzjarji tagħhom ma joħolqux dewmien fil-proċedimenti. (**Manwal dwar id-dritt tal-Unjoni relatat mal-aċċess għall-ġustizzja, paġna 150-151; parenteżi ta' din il-Qorti**).

Tabilħaqq, il-fatt li tali sitwazzjonijiet ta' backlog saru komuni, ma jistgħax jiġġustifika t-tul eċċessiv tal-proċeduri (Ara **Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain § 40**). Barra minn hekk, l-introduzzjoni ta' riforma mmirata biex tħaffef id-determinazzjoni tal-każijiet lanqas ma jista' jiġġustifika dewmien għaliex l-Istat xorta jkun qiegħed jonqos mid-dover tiegħu li jorganizza d-dħul fis-seħħ u l-implimentazzjoni ta' dawn il-miżuri b'mod li jevitaw dan id-dewmien f'kawżi pendenti (Ara **Fisanotti v. Italy § 22**).

F'dak ir-rigward, l-adegwatezza jew le tar-rimedju domestiċi introdotti minn Stat Membru biex jipprevjeni jew jipprovdi rimedju għall-problema ta' proċeduri eċċessivament twal għandhom jiġu vvalutati fid-dawl tal-prinċipji stabbiliti mill-Qorti (Ara **Scordino v. Italy (no. 1) [GC], §§ 178 et seq. and 223**).

L-istat inżamm ukoll responsabbli għan-nuqqas ta' konformitá mar-rekwiżit ta' żmien raġonevoli f'dawn il-każijiet:

a. fejn kien ammont eċċessiv ta' attivitá ġudizzjarja li ffokat biss fuq l-istat mentali tal-parti (Ara **Bock v. Germany § 47**);

b. Strajk minn membri tal-Kamra tal-Avukati. Għalkemm minnu nnifsu dan ma rrendix Stat Membru responsabbli għar-rigward tar-rekwiżit taż-żmien raġonevoli, l-isforzi magħmula mill-Istat biex inaqqas kwalunkwe dewmien riżultanti minn dan l-istrike ġew kkunsidrati sabiex jiġi determinat jew dan ir-rekwiżit ġiex osservat (Ara **Papageorgiou v. Greece § 47**);

c. Għalkemm ma hijiex il-funzjoni tal-Qorti li tanalizza l-mod li bih il-qrati nazzjonali nterpretaw u applikaw il-liġi domestika, ġie meqjus li t-tħassir minn qrati superjuri ta' deċiżjonijiet ta' qrati inferjuri u r-rinviju tal-każ lura lilhom huwa ġeneralment dovut għall-iżbalji mwettqa mill-istess qrati inferjuri. Ir-ripetizzjoni ta' sentenzi konsegwenza ta' dawn l-iżbalji tindika nuqqas fis-sistema ġudizzjarja (Ara **Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC], § 147**).

Jista' jirriżulta minn eżami komplessiv tal-proċeduri kollha li, l-awtoritajiet nazzjonali, għalkemm ikunu tqiesu responsabbli għal ċerti difetti proċedurali li kkawżaw dewmien fil-proċedimenti, jkunu xorta kkonformaw mad-dmir tagħhom li jisimgħu l-każ egħluq iż-żmien raġonevoli skont l-Artikolu 6 (Ara **Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 211**).

Wara kollox x'hemm involut għall-persuna li qed tilmenta. Ċerti fatturi partikolari li jinvolvu lill-applikant jistgħu jenħtieġu l-applikazzjoni ta' standards iktar rigorużi biex jiġi assigurat li l-proċeduri jingħataw prijoritá, jiġu trattati b'urġenza u ndirizzati b'iżjed ħeffa. Għandu għalhekk jitqies jekk l-awtoritajiet applikawx din id-diliġenza speċjali fil-konsiderazzjoni tar-raġonevolezza tat-tul tal-proċeduri (Ara **Abdoella v. the Netherlands ċitata supra § 24; Starokadomskiy v. Russia (no. 2), 13 ta' Marzu 2014, §§ 70-71**). Każijiet fejn ġie stabbilit li kellu jiġi applikat diliġenza speċjali minħabba dak li kien hemm involut għal persuna li qed tilmenta jinkludu s-segwenti:

1. fejn l-applikant huwa afflit b'mard ta' theddid għal ħajja u/jew etá avvanzata (Ara **X vs France §§ 45 u 47; Pailot v. France § 68; A. and Others v. Denmark §§ 78-81**);

2. każijiet li jikkonċernaw it-tfal bħal kustodja (Ara **Hokkanen vs Finland § 72; Niederböster v. Germany § 39**) jew rimozzjoni illeċta ta' minuri minħabba li d-dewmien jista' effettivament jiddetermina l-eżitu tal-każ (Ara Hoholm vs Slovakia § 51). Dan speċjalment fejn it-trapass ta' żmien jikkaġuna konsegwenzi irriversibbli fir-relazzjoni bejn il-ġenitur

u l-wild (Ara **Tsikakis v. Germany §§ 64 and 68**). Każijiet li jikkonċernaw ir-responsabbilitá tal-ġenituri u d-drittijiet ta' aċċess ukoll jitolbu spedizzjoni partikolari (Ara **Paulsen-Medalen and Svensson v. Sweden § 39; Laino v. Italy [GC] § 22**);

3. Kawżi li jittrattaw pensjonijiet (Ara **Borgese v. Italy § 18)**), inkluż pensjoni ta' disabilitá (Ara **Mocié v. France § 22**) jew ma' mpjieg (Ara **Vocaturo vs Italy § 17; Bauer vs Slovenia §19; Ruotolo Rik. Nru 219/20TA 24 v. Italy § 17; u Frydlender v. France [GC] § 45**) – bħal jekk il-kwistjoni involuta tirrigwarda aċċess għal professjoni liberali (Ara **Thlimmenos v. Greece [GC] §§ 60 u 62**), l-għajxien professjonali kollu tal-applikant (Ara **König v. Germany § 111**), il-kontinwazzjoni (Ara **Garcia v. France § 14**), appell kontra tkeċċija (Ara **Buchholz v. Germany § 52; Frydlender v. France [GC] § 45**), is-sospensjoni tal-applikant (Ara **Obermeier v. Austria § 72**), transfers (Ara **Sartory v. France § 34**) jew reinstatements (Ara **Ruotolo v. Italy § 117**), jew fejn l-ammont mitlub huwa ta' importanza vitali għall-applikant (Ara **Doustaly v. France § 48**);

4. kawżi li jikkonċernaw stat ċivili, bħal dawk għal dikjarazzjoni jew ċaħda ta' paternitá (Ara **Mikulić vs Croatia § 44; Bock v. Germany § 49; Laino v. Italy [GC] § 18**).

5. Ilmenti mressqa minn individwi li jallegaw li ġew soġġetti għal vjolenza minn uffiċjali tal-pulizija (Ara **Caloc v. France § 120**).

6. Azzjonjiet ta' danni riżultanti minn ħsara fiżika fuq persuna ta' etá avvanzata (Ara **Codarcea v. Romania § 89**).

7. Kawżi li jittrattaw dritt għall-edukazzjoni (Ara **Oršuš and Others v. Croatia [GC] § 109**).

Minn naħa l-oħra ġie stabbilit li ma kienetx meħtieġa diliġenza speċjali f'proċeduri għad danni mġarrba konsegwenza ta' inċident tat-traffiku (**Ara Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 213**).

Għalhekk meta u kif issir valutazzjoni globali u ġenerali. Ġie stabbilit li meta, wara analiżi ta' kull wieħed mill-erba kriterji deskritti hawn fuq, jibqa' impossibbli li jiġi konkluż jekk iż-żmien raġonevoli ta' proċedimenti kienx osservat f'każ speċifiku, jista' jiġi applikat kriterju addizzjonali. Dan huwa l-evalwazzjoni globali tat-tul kollu tal-proċedimenti fil-każ tenut kont tal-kriterji kollha eżaminati. Dan huwa prinċipju importanti ħafna għad-determinazzjoni tal-Kawża odjerna (Ara **Obermeier v. Austria § 72; Manzoni v. Italy § 18; Laghouati and Others v. Luxembourg § 33)**.

Ġie stabbilit ulterjorment li f'każ li l-kriterji għal valutazzjoni tar-raġonevolezza taż-żmien fi proċeduri ċivili jkunu intimament relatati, il-Qorti tagħmel ukoll valutazzjoni ġenerali (Ara **Konig v. the Federal Republic of Germany (merits) §§105 and 111; Buchholz v. the Federal Republic of Germany §63; Zimmermann and Steiner v. Switzerland §32; Pretto and others v. Italy §37; Guincho v. Portugal §41**). Għalhekk, l-imġieba tal-partijiet tista' żżid il-kumplessitá tal-proċeduri filwaqt li s-sinjifikat tal-eżitu

għall-applikant jimmerita diliġenza speċjali eżerċitata mill-awtoritajiet. F'xi każijiet ċertu dewmien sostanzjali ġie perċepiet bħala normali. Madanakollu fil-valutazzjoni ġenerali tagħha l-Qorti sabet ksur taż-żmien raġonevoli sanċit fl-artikolu 6 § 1 meta ħadet in konsiderazzjoni s-segwenti:

a. It-tul tal-proċedimenti, meqjus fih innifsu u b'mod ġenerali, speċjalment jekk il-Gvern konvenut ma pprovda l-ebda spjegazzjoni (Ara **Obermeier v. Austria §72 Editions; Periscope v. France §44; Messina v. Italy §28; Darnell v. the United Kingdom §21; Allenet de Ribemont v. France §57**);

b. L-istat konċernat jirrikonoxxi li huwa fit-tort (Ara **Darnell v. the United Kingdom §20**);

c. Eżitu tal-proċedimenti, għallinqas fil-każ ta' out-of-court settlement (Ara Cormio v. Italy §§16-17);

d. Il-proporzjon tat-tul kollu tal-proċedimenti tal-każ man-numru tal-istanzi tal-qrati li quddiemhom il-każ ġie mistħarreġ (Ara **Cesarini v. Italy §20 (tliet istanzi); Salerno v. Italy §21 (tliet istanzi); Abdoella v. the Netherlands §22 (ħames istanzi); Olsson v. Sweden (No. 2) §§105 and 106 (tliet istanzi); Raimondo v. Italy §44 (żewġ istanzi) Vendittelli v. Italy §29; Hokkanen v. Finland §72 (tliet istanzi)**);

e. Dewmien riżultanti minn difetti proċedurali minkejja li l-awtoritajiet nazzjonali setgħu baqgħu attivi matul il-proċeduri kollha (Ara **Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania [GC], § 213**);

f. Ġie wkoll stabbilit bħala mhux aċċettabli proċeduri milquta b'perjodi twal ta' staġnar bla ma tiġi mogħtija ebda spjegazzjoni (Ara **Beau martin v. France, § 33**).

L-istudju mis-CEPEJ dwar id-dewmien tal-proċeduri kif ibbażata fuq il-ġurisprudenza tal-QEBD jagħtu linji gwida fuq dan ir-rekwiżit ta' żmien raġonevoli. Ġie ritenut li, fil-prinċipju, sena għal kull istanza tal-qorti tista' titqies bħala żmien raġonevoli (Ara **Obasa v. the United Kingdom § 35**). Anke sena u nofs ġie meqjus bħala żmien raġonevoli (Ara **Satakunnan Markkinaporssi Oy and Satamedia Oy v. Finland § 88**).

Id-durata taż-żmien sa sentejn għal kull stadju ta' ġurisdizzjoni f'każijiet mhux kumplessi ġeneralment tqiesu bħala raġonevoli. Fejn il-proċeduri damu iktar min sentejn, il-QEBD teżamina l-każ bi skrutinju sabiex tiddetermina jekk kienx hemm raġunijiet oġġettivi għal dan id-dewmien, bħal kumplessita tal-każ jew jekk l-awtoritajiet nazzjonali wrewx diliġenza fil-proċedimenti. F'każijiet kumplessi, il-QEBD tippermetti żmien itwal, iżda tagħti attenzjoni speċjali għal perjodi ta' inattivitá li huma b'mod ċar eċċessivi. L-itwal ħin aċċettat mill-Qorti <u>huwa mandankollu rarament aktar minn ħames snin u kważi qatt aktar minn tmien snien ta' dewmien</u>. Fil-każijiet meqjusa bħala ta' prijoritá li fihom kwistjoni partikolari hija f'riskju, il-Qorti ddevjat mill-pożizzjoni ġenerali, u sabet ksur anke jekk il-każ dam inqas min sentejn f'kull stadju tal-proċeduri. Dan bħal fil-każ fejn l-istat ta' saħħa tal-applikant hija kritika jew fejn id-dewmien jista' jkollu konsegwenzi irreparabbli għall applikant. L-uniċi każijiet li fihom il-Qorti ma sabitx ksur

minkejja t-tul manifestament eċċessiv tal-proċeduri kienu każijiet fejn l-imġieba ta' l-applikant kienet fattur ewlieni (**European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ): Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe 28 based on the case law of the European Court of Human Rights(CEPEJ(2018)26**).

Konsiderazzjonijiet

Il-Qorti ħasset li kellha tidħol fid-dettal tar-rikezza tal-ermenawtika sentenzjali tal-ECHR propju biex turi kemm din il-materja partikulari ttieħed b'serjeta' kważi kważi mikroskopika. Dan jindika kemm din il-Qorti tqies id-dewmien mhux ġustifikat tal-Kawżi huwa ċ-ċaħda manifesta tal-ġustizzja u ta' preġudizzju kbir għad-drittijiet fundamentali li qegħdin ikunu tarattati minn din il-Qorti.

Il-Qorti fliet sewwa l-proċess tal-Kawża u sabet li kien hemm letarġija kbira minn naħa tal-Qorti tiddiferixxi bl-aktar faċilita minn data għall-oħra. Is-sensazzjoni li tingħata hi, li l-Qorti kienet tilfet kontroll fl-ammistrazzjoni tal-Kawża bil-partijiet, għal raġuni li jafu huma, bħal donnhom jgħaddu ż-żmien bil-Qorti anke bit-tama li kienu ser jirranġaw meta minn dan kollu ma kien hemm xejn. Il-konvenut ma jidhirx li għamel l-almu tiegħu biex il-Kawża tiġi fi tmien tagħha. Ma insibu ebda verbal fejn protesta għad-dewmien anzi meta l-Kawża kienet tħalliet għas-Sentenza fuq talba tal-Atturi, din ma ingħatatx, għaliex il-Qorti fuq talba tal-konvenuti, issopendiet is-Sentenza peress li dawn talbu l-ħatra ta' perit perizjuri (a' fol 468 u 469). Ħaġa li din il-Qorti ma tistax tifhem kif fi stadju daqstant inoltrat tal-Kawża l-Qorti

ippermettiet li issir talba bħal din. Indikazzjoni ċara li l-konvenuti ma riedux li din il-Kawża tiġi fi tmiem tagħha.

L-unika darba li kien hemm sforz minn parti biex il-Kawża timxi kien fil-11 ta' Settembru 1996 meta l-Atturi għamlu rikors, iħeġġu biex jiġi presentat ir-rapport (a' fol 85 tal-Kawża) u fis seduta tas-27 ta' Jannar 1997 deher il-Perit William Cassar Torreggiani u iddikjara li r-relazzjoni qed tiġi redatta (a' fol 89 tal-Kawża). Ħlief għal dan ir-rikors l-anqas l-Atturi ma urew xi ħeġġa partikulari biex il-Kawża tiġi fi tmiemha u b'dana kollu l-Qorti ħalliet dan għaddej qiesu m'hu xejn, ħlief għal xi ċanfira ħafifa 'l hawn u 'l hinn bħal meta wara erbgħa seduti ma jsir xejn kellha tibdel lill-Imħallef supplenti. Fid-29 ta' Settembru 1997 il-Periti presentaw u kkonfermaw ir-relazzjoni tagħhom (a' fol 93). Propju 11-il sena wara, il-partijiet talbu li jeskutu lill-Periti perizjuri!

A skanz ta' repetizzjoni, il-Qorti tagħmel referenza għal-lista twila ta' seduti tul il-Kawża li fihom prattikament ma sar, liema lista tinsab fin-nota ta' osservazzjonijiet tal-Attur. Il-proċess kollu huwa miżgħud b'differimenti ġieli ta' linja waħda mingħajr ma tingħata ebda spjegazzjoni għad-differiment. Kif intqal f' **Beau martin v. France, § 33** ċitata aktar 'l fuq mhux aċċettabli proċeduri milquta b'perjodi twal ta' staġnar bla ma tiġi mogħtija ebda spjegazzjoni. Dan li ġara f'din il-Kawża, il-proċedura tħalliet f'wiċċ l-ilma bħal ċattra timxi mal-kurrent waħedha mingħajr ebda waħda mill-partijiet ma tipprotesta b'mod sensibbli u voċiferu.

Fil-Kawża ma kienx hemm xi punti ta' liġi kumplessi li b'xi mod jista' jiġġustifika d-dewmien. Iżda anke li kien hemm, dewmien ta' 30 sena! L-anqas ma wieħed jista' jgħid li kien hemm pluralita' ta' partijiet għal Kawża għalkemm għal darba oħra xorta ma hux ġustifikat li s-Sentenza saret ġudikat wara 30 sena. Din il-Qorti temmen li kawża ta' dan id-dewmien hija attribwibbli kemm għall-partijiet u anke għall-mod kif il-Qorti amministratha.

Dak li intqal fis-**Sentenza fl-ismijiet Iris Cassar -vs- Avukat Ġenerali tas-27 Marzu 2015 mill-Qorti tal-Appell** jgħodd perfettament għal dak li għandha quddiemha din il-Qorti:

"*Fil-fehma ta' din il-qorti, għalhekk, kien hemm nuqqas kemm tal-ewwel qorti fit-tmexxija tal-kawża, nuqqas inerenti fis-sistema u nuqqas tal-partijiet, fosthom l-atturi stess. Ladarba d-dmir ewlieni li tmexxi l-kawżi b'ħeffa u effiċjenza, minkejja wkoll l-inerzja tal-partijiet, jaqa' fuq il-qorti, u ladarba wkoll hemm dmir fuq l-awtorita` pubblika li tagħmel disponibbli riżorsi biżżejjed biex il-qorti tkun tista' twettaq id-dmir tagħha, din il-qorti ma taqbilx mal-argument tal-Avukat Ġenerali illi l-istat għandu jkun ezonerat minn responsabbilità għal dewmien ta' għexieren ta' snin biex tinqata' kawża ta' komplessita` mhux aktar mill-medja*"

Għalhekk il-Qorti ser tilqa' it-talbiet tar-rikorrent pero' ser tieħu kont tal-fatt li tul l-Kawża ma ħa ebda inizzjattiva rejali biex il-proċeduri jimxu b'ċelerita' jekk mhux ukoll ikkontribwixxa biex il-Kawża titwal meta talab il-ħatra ta' perit perizjuri meta propju din kienet tħalliet għas-Sentenza bil-

konsegwenza li l-proċeduri ġew prolungati erbgħa snin oħra sakemm ingħatat is-Sentenza mill-ewwel Qorti.

B'dana kollu, anke fid-dawl tat-tagħlim fuq imsemmi, il-Qorti ser issib li nkisru d-drittijiet fundamentali tar-rikorrent u ser tkun qed tillikwida favur tiegħu s-somma ta' sebat elef ewro (€7000) bħala kumpens.

Decide

Għaldaqstant din il-Qorti qegħda taqta' u tiddeċiedi l-Kawża bil-mod segwenti:

Tilqa' l-ewwel talba u tiddikjara illi bit-trapass taż-żmien u dewmien irraġjonevoli li ittieħed biex ġew konkjużi l-proċeduri surreferiti, ġie leż id-dritt fundamentali tar-rikorrent kif imħarsa minn artikolu 6 u 39(2) tal-Konvenzjoni u Kostituzzjoni rispettivament.

Tilqa' it-tieni talba u bħala rimedju qegħda tillikwida favur ir-rikorrent is-somma ta' sebat elef ewro (€7000) bħala kumpens li għandhom jitħallsu mill-Avukat tal-Istat u li fil-fatt qiegħed ikun ordnat biex jgħaddi għal dan il-ħlas bl-imgħaxijiet legali minn din is-Sentenza sal-pagament effettiv.

Spejjes ta' din il-proċedura a' karigu tal-Avukat tal-Istat.

Imħallef Toni Abela

Deputat Reġistratur